

Jože Horvat

Mora, iz katere se skušam zbuditi

Pravzaprav je težko reči, ali ima pisanje o knjigah, ki se mu pri nas reče bodisi kritika, recenzija ali prikaz ... še tisti smisel, ki je – kolikor si predstavljam – v tem, da bralce usmerja ali celo vodi pri izbiri branja, daje pa koristna mnenja tudi avtorju. Zdi se mi, da bralec novih knjig ne izbira po informacijah, ki jih je dobil od morebitnega kritika; te informacije so danes po eni strani zelo odročne, po drugi pa sofisticirane, in tako prve težko doseže, druge težko razvozlava, zato so v resnici le malo vplivne. Po moji izkušnji – ali celo moji zasebni “raziskavi” zadeve – se raje ozira na mnenja, ki jih dobi od prijateljev in znancev, na “govorice” v službi in modne “trende”, ki jih o knjigah širijo množični mediji, ki pa se na stališča v literaturo poglobljenih (namenoma ne rečem: strokovna stališča, saj so danes navadno enostranska, tudi politično ideološko pogojena) ne ozirajo. Če množični mediji to ali ono knjigo enkrat okvalificirajo za uspešnico, ji ni rešitve – postala bo še večja uspešnica, tj. ljudje jo bodo nezadržno kupovali.

In kaj koristi pisanje o knjigi njenemu avtorju? Kakšen je odnos kritika do avtorja? Po mojih izkušnjah večini piscev to pisanje ne koristi kaj prida, če sploh. Nekateri niti ne berejo ocen ali sestavkov, ki se pišejo o njihovih knjigah. Če je tako, je simptomatično in kaže na dejstvo, da sta se avtor in kritik razšla, čeprav načeloma to ni tvorno, saj naj bi se po nekem prepričanju knjiga končala v kritiki. Pisec in kritik potemtakem tematsko ne delata “na istem predmetu”, ampak vsak na svojem – in če le površno pogledam po kritičkem spisju in ga apliciram na knjige, zaradi katerih so spisi nastali, je pogosto presenetljivo, včasih tudi smešno,

kako daleč vsaksebi sta si knjiga in ocena oziroma kritiški ali informativni zapis (ali kako se že lahko poimenuje tukajšnja kritiko) o njej: kritik kot da govori o nekem drugem besedilu ... Pri tem seveda ne mislim na to, ali je kritik razumel piščevo delo ali ne, saj takšne razlike ali nesporazumi sodijo k poslu, temveč na značaj kritikovega izdelka, ki se ali nič ali le deloma nanaša na knjigo in je njegov spis bodisi tisto, kar je G. Grass pejorativno imenoval "predstavitev samega sebe (tj. kritika) na tujem objektu", ali je izjemna hvalnica avtorju (kar večidel spet nima prave zveze z besedilom) ali vsebuje le opis zgolj formalnih značilnosti teksta, na podlagi katerega je nazadnje tudi izrečena sodba o celoti – pri čemer je jasno, da so prvine in načini gradnje zgodbe, stavka itd. sicer zelo pomembna sestavina literarnega besedila, a kot edini (poglavitni) kriterij za sklepno vrednotenje daleč pre malo, za bralca dostikrat nekaj nevažnega.

A nimam se namena dotikati literarnokritiških šol, raje bi se za hipec ustavil ob položaju avtorja, a tudi kritika. Ker se danes omenjene "šole" zdijo "žanrsko" večidel nečiste, tj. pomešane, se je iz te mešanice (medijske samovolje in "šol") iz pisanja o literarnih knjigah izgubilo tisto, kar jih vsakokrat bistveno opredeljuje ali je pogoj njihove identitete: njihove avtentičnosti, drugačnosti in teže v (imaginarni) primerjavi z drugimi knjigami. Avtor, to je tisti, ki piše zgodbe ali pesmi, tako kot bralec ne more izvedeti, za kaj v sočasni beletriji gre. Res pa je, da bržkone ni piščega, ki bi živel popolnoma sam, zaprt pred vsemi: pisci, kritiki. Še tak samotar se sestaja vsaj z enim, če že ne kritikom, pa v literaturo zagledanim človekom, s katerim lahko pofantazira o pisanju, večinoma pa se pisci raznih vrst itak družijo v skupine ali generacijska omizja, tu pa so menjave pogledov in informacij o knjigah najbrž intenzivne. Seveda se s tem njegovi člani izpostavljajo nevarnosti, ki je na prvi pogled vse kaj drugega kot nevarnost, raje dobra priložnost – a vseeno: skupinska naziranja se neredko absolutizirajo in potlej je tu sklenjen krog, ki svojo miselnost razglaša za splošno, druge pa podcenjuje.

A nadaljevanje sodi že v drugo zgodbo. Vseeno se je dotika vprašanje, ali ne prispeva svojega k temu, da pri nas ni pravega pregleda čez aktualna domača dogajanja v literaturi, še manj čez zares pluralno in novo zahodno oziroma evropsko

književno prizorišče. Zato se tako kritik kot pisec, labilna, kot sta, saj tako rekoč ni mogoče biti drugačen, pretirano ozirata za odsevi tujih kometov, ki jih pošiljajo v orbito velike javnosti, komaj se zavedajoč, da pisanje potrebuje pogled, ki je hkrati uprt tudi drugam, denimo nekam navzdol, v stabilno, mirujočo gmoto preskušenege. Toda ali ne bi bilo "bolje", če bi se zavedala, da novo ni ravno tisto, kar doslej sploh še ni bilo na književnem jedilniku, ampak tisto, kar je zmožno paradoksalne priključitve na preteklost, na že zaužito, doživeto in izživeto, da sploh lahko preživi? Saj vse drugo pravzaprav ni novo, temveč modno, česar nekakšna "tradicija", bodisi klasična ali moderna, ne sprejema, temveč obsoja na odmrtje. Koliko izmov je samo v zadnjega četrt stoletja zablestelo pred nami – in šlo v pozabo! Ne po zaslugi okoliščine, da bi že tisti trenutek, za časa svojega veka, bili v celoti nezanimivi in se jih bodoča literarna muzeologija ne bi bila sposobna spomniti, vsaj kot kuriozumov; v pozabo zato, ker niso zmožni trajnega oplajanja in nadaljevanja pri občinstvu, bralstvu, v drugi in tretji sodobnosti ...

Torej literat in kritik, v kakšnem medsebojnem razmerju?

Zgoraj sem navajal kritiški manko, ki zeva na polju zelo obilne knjižne produkcije na Slovenskem, pri čemer nisem dodal, da izjemoma seveda srečujem kritiške zapise, ki jih imam za primerne, fokusirane na tekst, lucidne in po potrebi ostre in brezkompromisne. A to so izjeme; celo isti kritik je pri drugem piscu zmožen uporabiti druga kriterialna orodja in z njihovo pomočjo v tekstu videti, česar v njem ni – ali spregledati, kar mu je lastno. Po mojem so to posledice, ki izvirajo ne samo iz prepleta kritikovega in piščevega erotičnega ali odbojnega razmerja, ampak tudi iz strukturne, navzkrižne blokade medijev; interesi medijev sami ustvarjajo in narekujejo merila, ki jih piščoči prostovoljno sprejema, četudi se zaveda, da jih ne bi smel.

Mislím, da je razmerje med avtorjem in kritikom težavno, ker sta vsak zase v nadvse težavnih razmerah. Ne da bi opisoval, zakaj: a tako je mogoče sklepati že glede na to, da kakovostnih knjig in enakih odzivov nanje ni veliko, vsekar manj, kot bi bodisi presojali po zapisih o knjigah ali celo po nagradah, ki se jih vsako leto podeljuje za žirijsko dokazana najboljša dela.

Seveda pa si ne domišljam, da sem kot nekdo, ki piše o knjigah, iz tega težavnega razmerja izvzet. Ne, ta stiska me

ni obšla. Čeprav se zanesem na enega ali dva, ki sta življenje posvetila literaturi in ju v naši komunikaciji ni pustila na cedilu osnovna korektnost, pa književna scena kot celota učinkuje odtujeno. Da ne govorim o tukajšnji kulturi nasploh: *mora, iz katere se skušam zbuditi*. Kje je živec, ob dotiku katerega zaslužiš odgovor na vprašanje, "ali življenje še živi?" (Sloterdijk), in se na preneseni ravni vznemiri tkivo neke pripovedi? Za odgovor je težko vedeti, pa tudi, če se kdaj navrže, velja malo časa.

SODOBNOST

revija za književnost in kulturo

Letnik 65, številka 3, 2001

Izdajatelj
Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1512 LJUBLJANA

Naslov uredništva
SODOBNOST
Hribarjevo nabrežje 13,
1512 LJUBLJANA
Telefon 01 200 41 02
E-pošta: sodobnost@email.si

Naročila in reklamacije
Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1512 LJUBLJANA
Telefon 01 230 26 95, 080 11 08

Tisk
TISKARNA LJUBLJANA d.d.
ISSN 0038-0482

Oblikovanje ovitka
Jani Bavčer, ARSENAL,
sodelavec Aleš Strajnar

Računalniški prelom
Janez Turk

Glavni urednik
EVALD FLISAR

Uredništvo
Sandra Baumgartner
Igor Bratož
Meta Kušar
Miloš Mikeln
Igor Škamperle
Milan Vincetič
France Vurnik
Ciril Zlobec

Lektorici
Alenka Kobler
Nuša Mastnak

Glavni urednik sprejema
sodelavce vsak ponedeljek
od 11. do 13. ure
v pisarni uredništva,
Hribarjevo nabrežje 13.

Sodelavce prosimo,
da prispevkom obvezno
priložijo disketo
(MS Word za Okna,
verzije 97, 95, 6.0).

Nenaročenih prispevkov
ne vračamo.

Letna naročnina
z 20 % popustom
za redne naročnike
8900 SIT.

Cena te številke
v prosti prodaji
1000 SIT.

Cena za naročnike
v tujini USD 125
ali protivednost
v drugi valuti.

Revija izhaja
ob finančni pomoči
Ministrstva za kulturo
Republike Slovenije
in sponzorjev.

Stališča avtorjev
niso zmeraj tudi
stališča glavnega
urednika ali članov
uredništva.